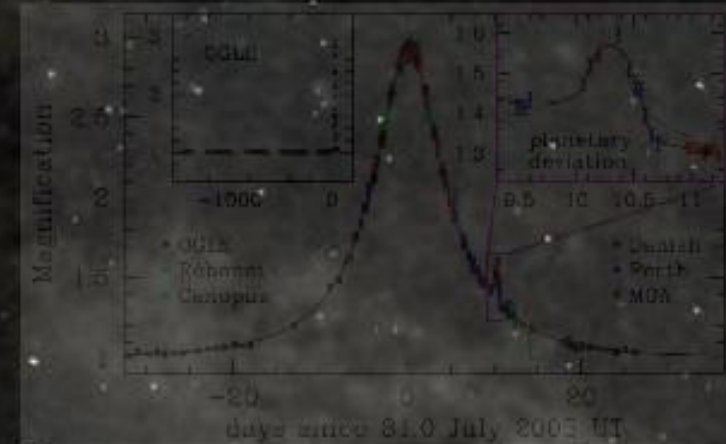

Mikrosoczewkowanie grawitacyjne

Dr Tomasz Mrozek
Instytut Astronomiczny
Uniwersytet Wrocławski

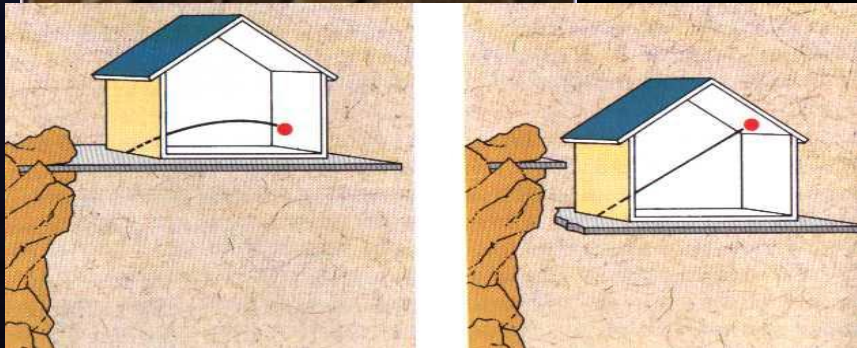
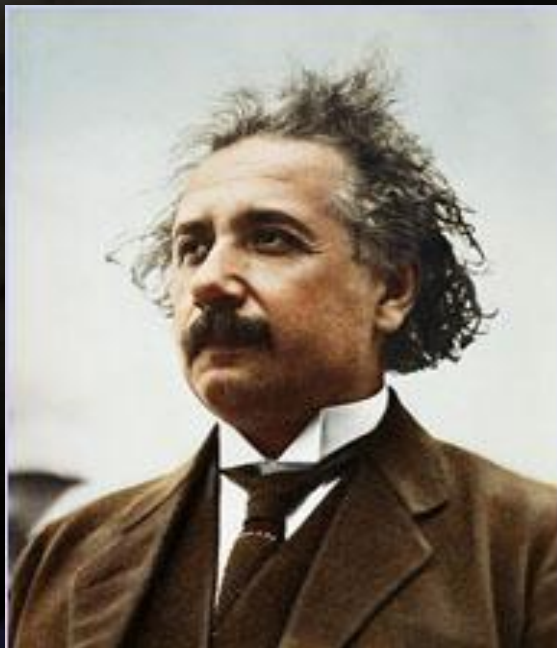
Ogólna teoria względności

OTW została ogłoszona w 1915.

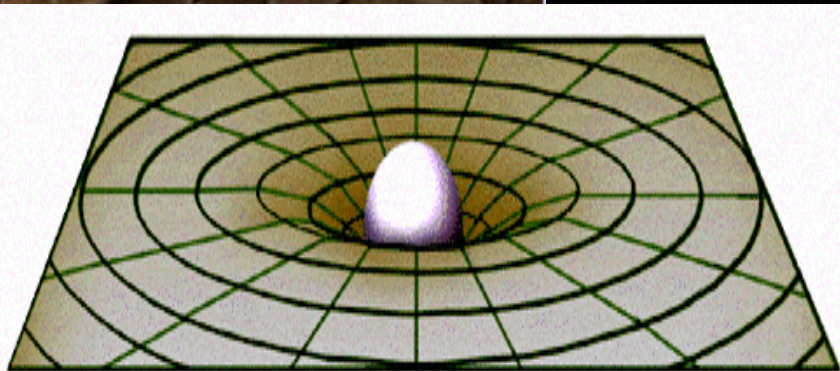
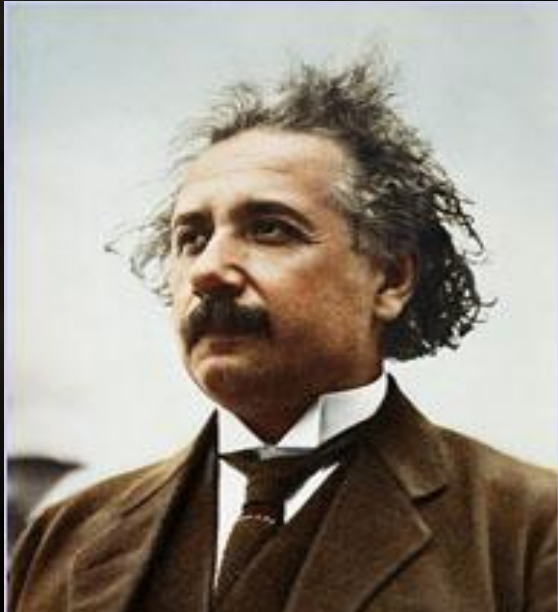
Podstawowa idea względności:

nie możemy mówić o takich wielkościach jak prędkość i przyspieszenie bez zdefiniowania układu odniesienia

**podstawowe założenie:
sformułować prawa fizyczne i opis ruchu tak aby miały identyczną postać matematyczną bez względu na używany do opisu układ odniesienia**

Ogólna teoria względności

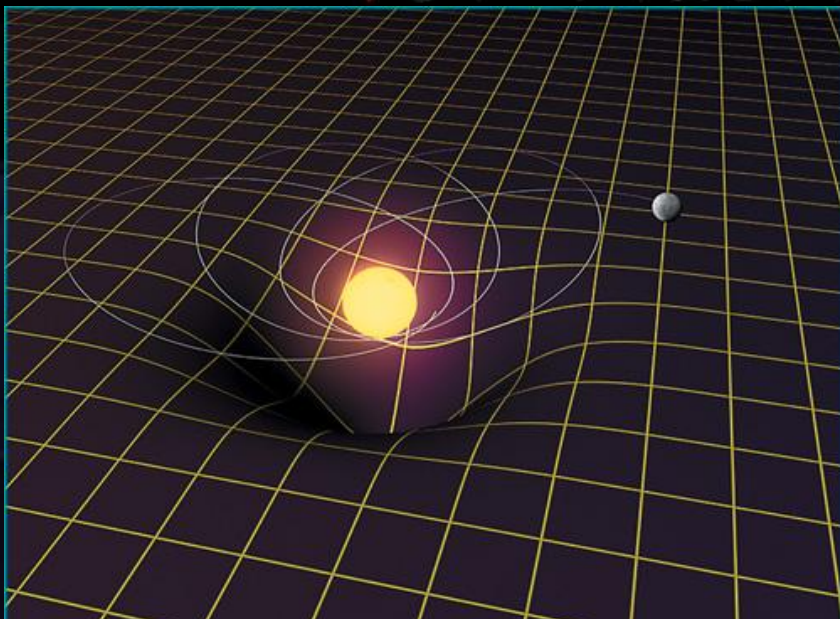
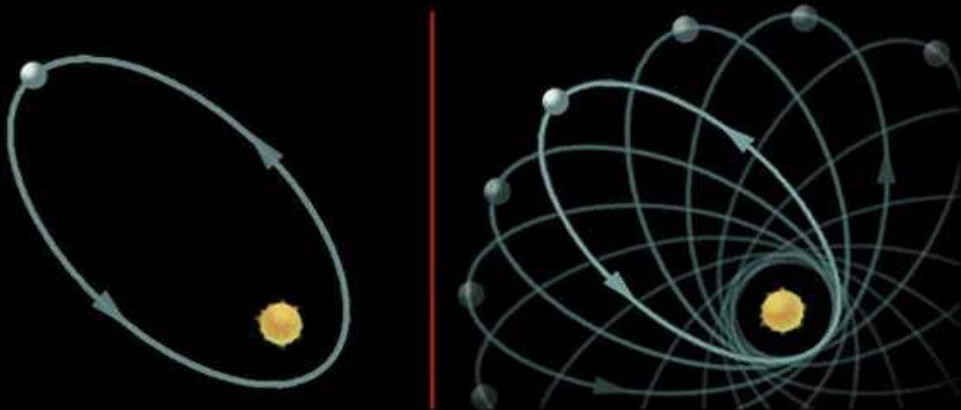
Podstawowy wniosek:

siła grawitacji wynika z lokalnej geometrii czasoprzestrzeni (każda masa jest źródłem zakrzywienia otaczającej ją czasoprzestrzeni)

OTW - wnioski

MERCURY'S ORBIT

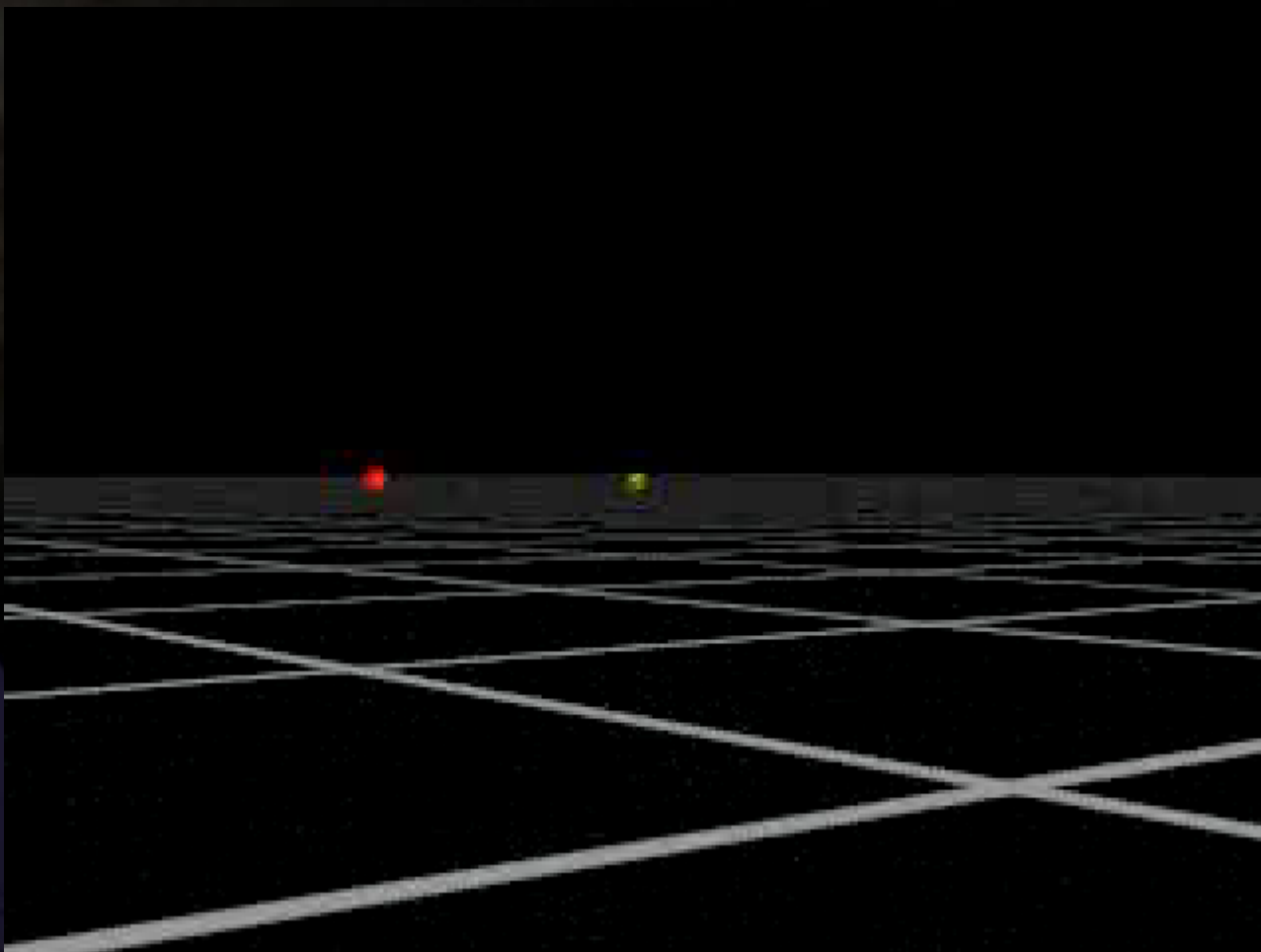

**Ruch peryhelium ciała
obiegającego dużą masę**

**Wynik potwierdzony przez
obserwacje Merkurego i
pulsarów w układach
podwójnych**

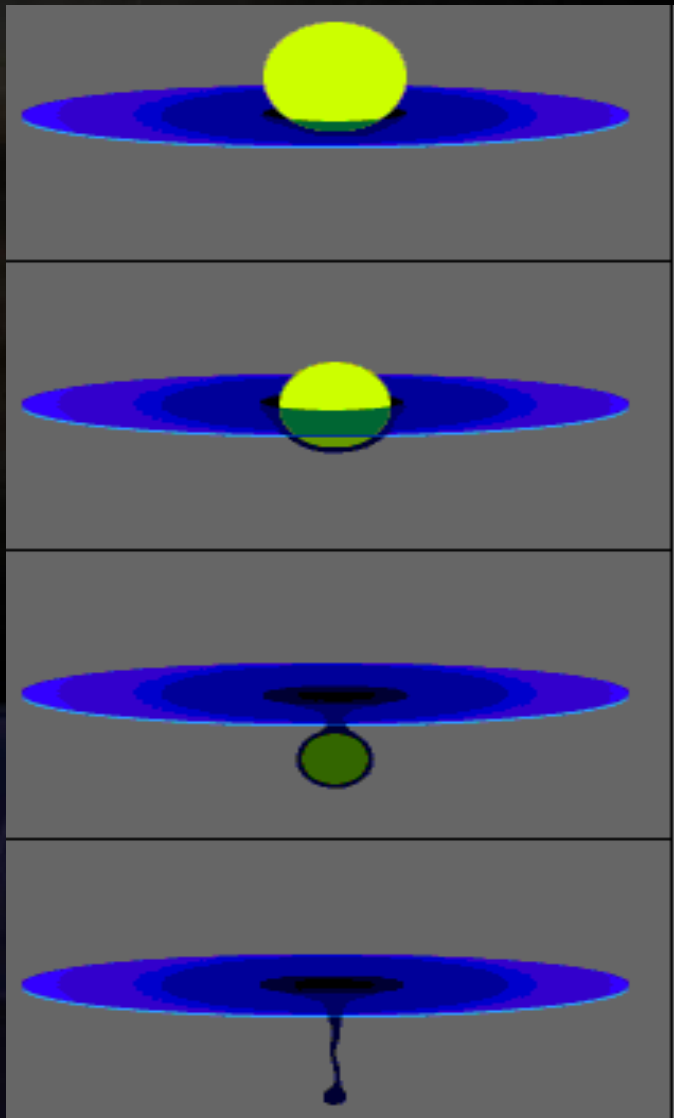

OTW - wnioski

OTW - wnioski

Istnienie czarnych dziur

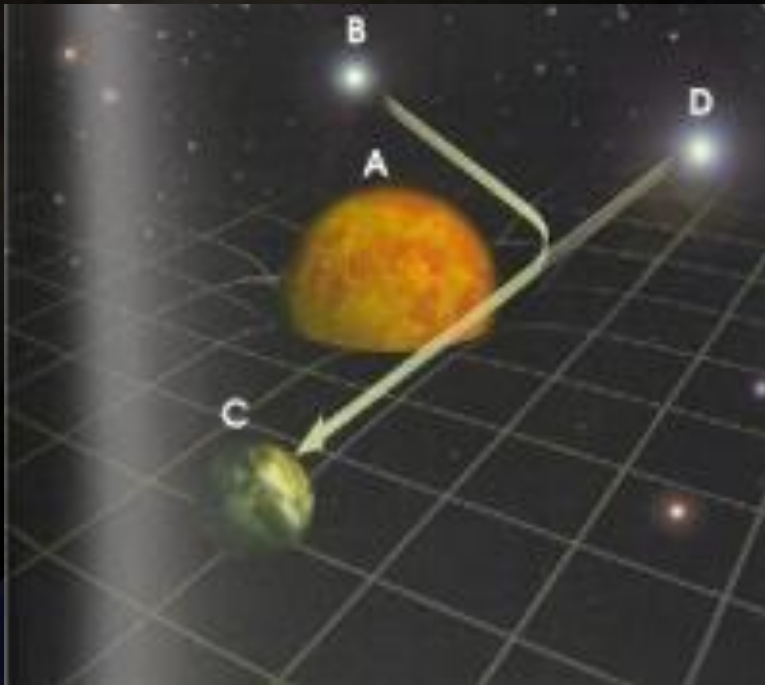
**Czarne dziury pojawiają się tam
gdzie kończy się OTW (osobliwość)**

**W latach 90-tych potwierdzone
bez wątpliwości w centrach
galaktyk**

OTW - wnioski

-spowolnienie zegarów w poruszających się układach

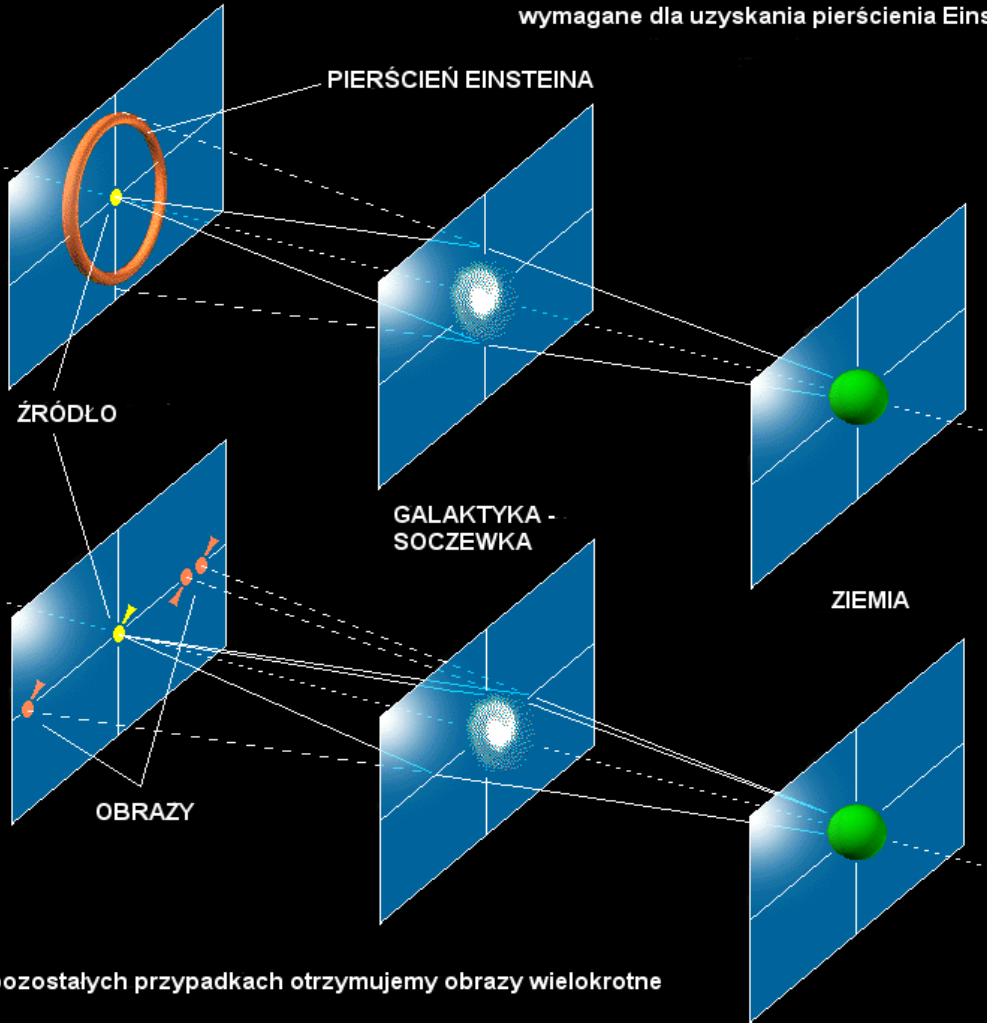
-istnienie fal grawitacyjnych (niepotwierdzone bezpośrednio)

-zakrzywienie promieni świetlnych przy przechodzeniu w pobliżu dużej masy (pierwszy wniosek OTW, który został potwierdzony przez obserwacje)

Soczewkowanie grawitacyjne

Położenie źródło - soczewka - obserwator
wymagane dla uzyskania pierścienia Einsteina

W pozostałych przypadkach otrzymujemy obrazy wielokrotne

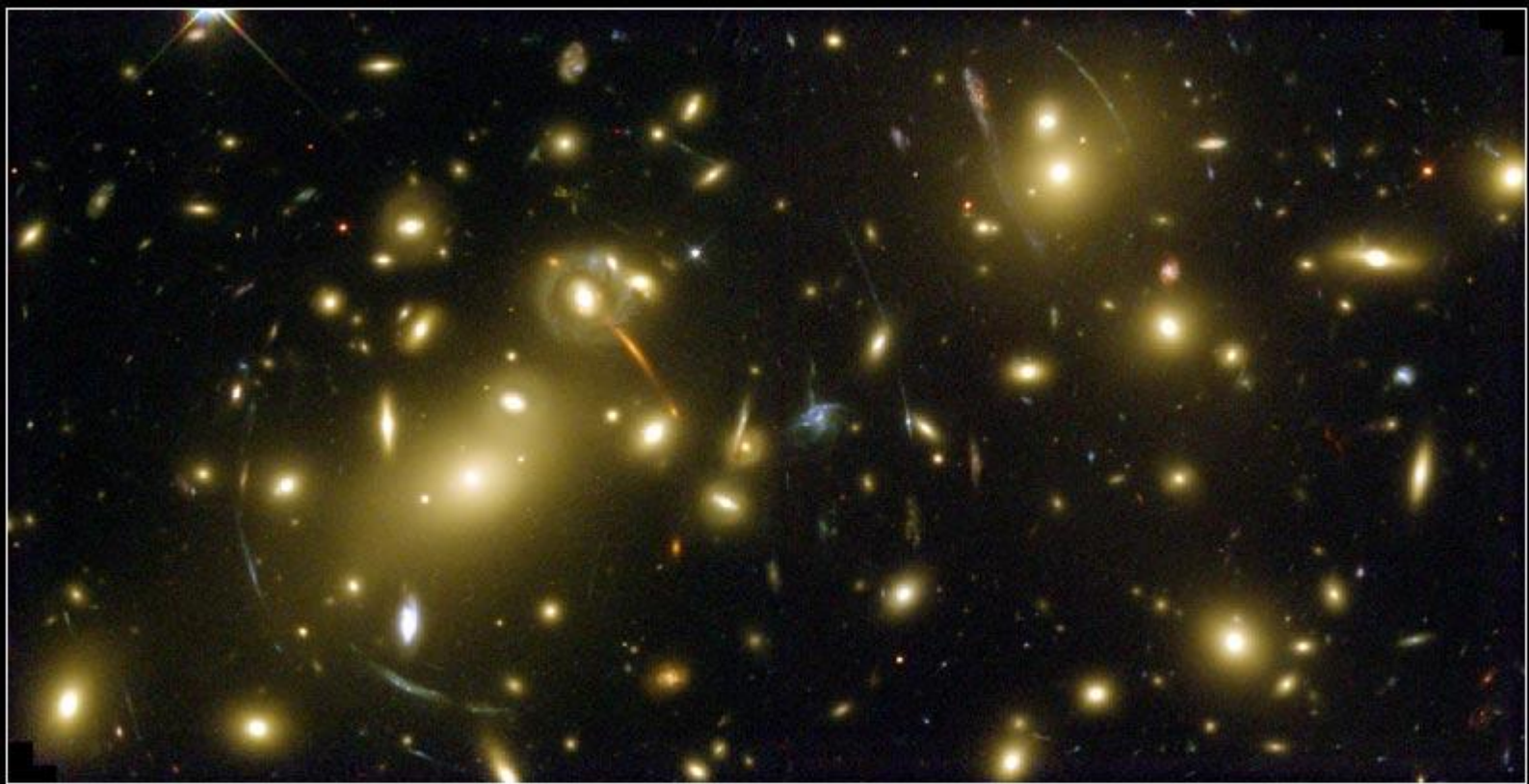
masa powoduje takie ugięcie przestrzeni, że promienie od źródła punktowego poruszają się tak jak w soczewce

Jeśli soczewka i źródło znajdują się w jednej linii to widzimy promień Einsteina. W przeciwnym przypadku obserwujemy obrazy wielokrotne

Soczewkowanie grawitacyjne

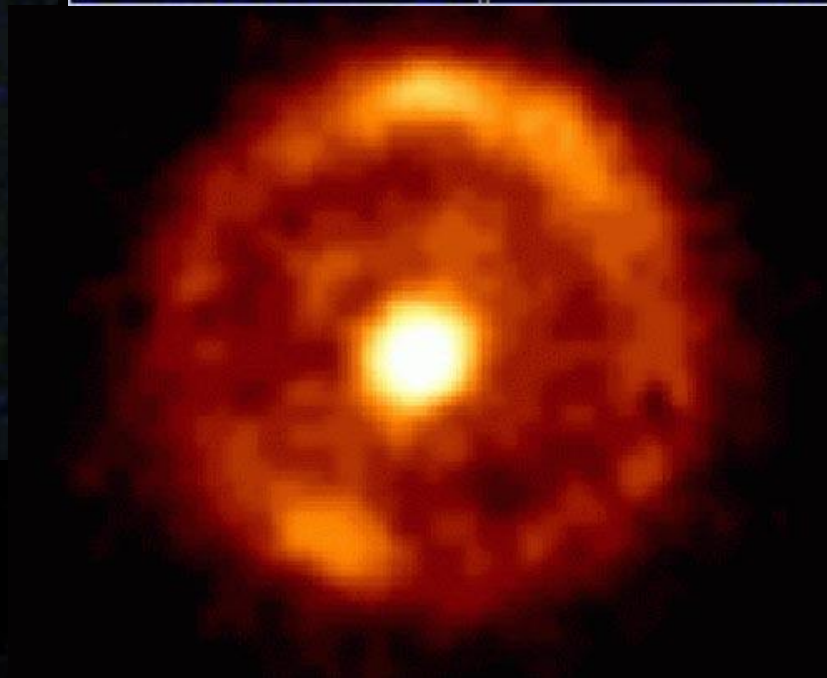
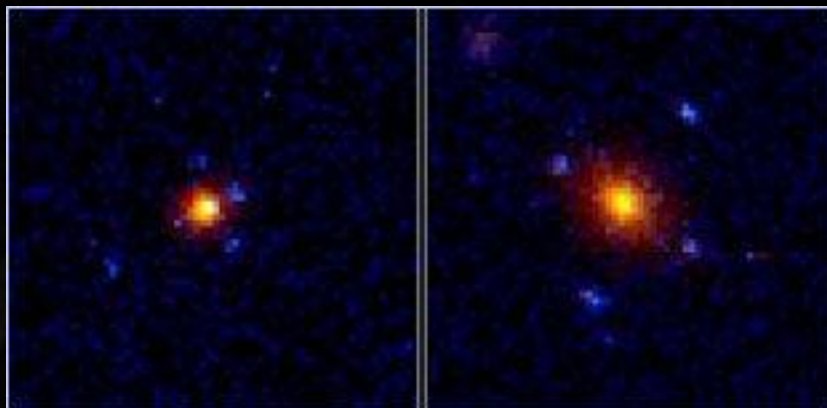
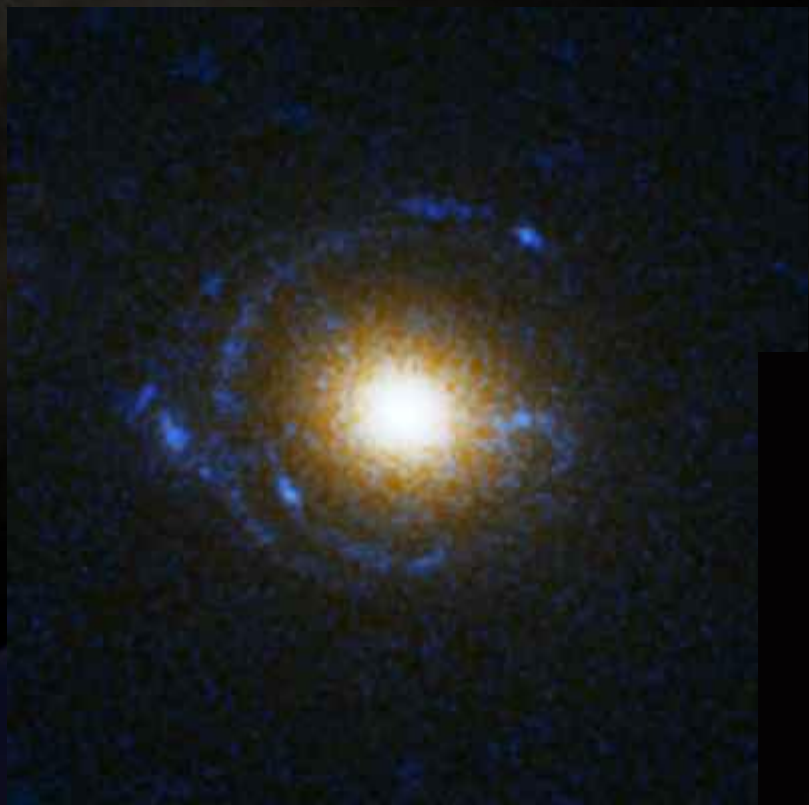
Galaxy Cluster Abell 2218

HST • WFPC2

NASA, A. Fruchter and the ERO Team (STScI) • STScI-PRC00-08

Soczewkowanie grawitacyjne

prof. Bohdan Paczyński

**ur. 8 lutego 1940 w Wilnie
zm. 19 kwietnia 2007 w Princeton**

**1959-1962 – na Uniwersytecie
Warszawskim**

1964 – doktorat z astronomii

**1962-1982 – pracował w Instytucie
Astronomii (od 1975 CAMK)**

1974 – habilitacja

1979 – profesor

**1982-1989 – profesor na wydziale
astrofizyki w Uniwersytecie Princeton**

**1989-2007 – prowadził katedrę
im. Lymana Spitzera Jr. w Princeton**

prof. Bohdan Paczyński

Główne kierunki badań:

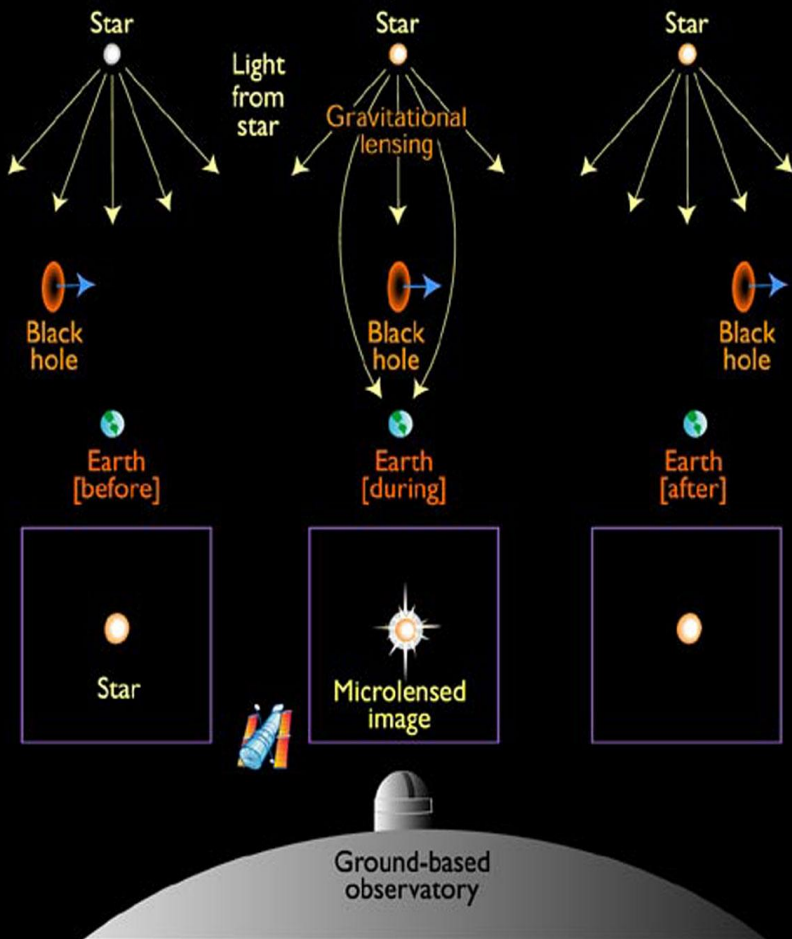
- ewolucja układów podwójnych
- błyski gamma
- teoria dysków akrecyjnych
- mikrosoczewkowanie grawitacyjne

autor około 300 prac (w tym 150 jako samodzielny autor)

Mikrosoczewkowanie grawitacyjne

Gravitational Microlensing by Black Hole

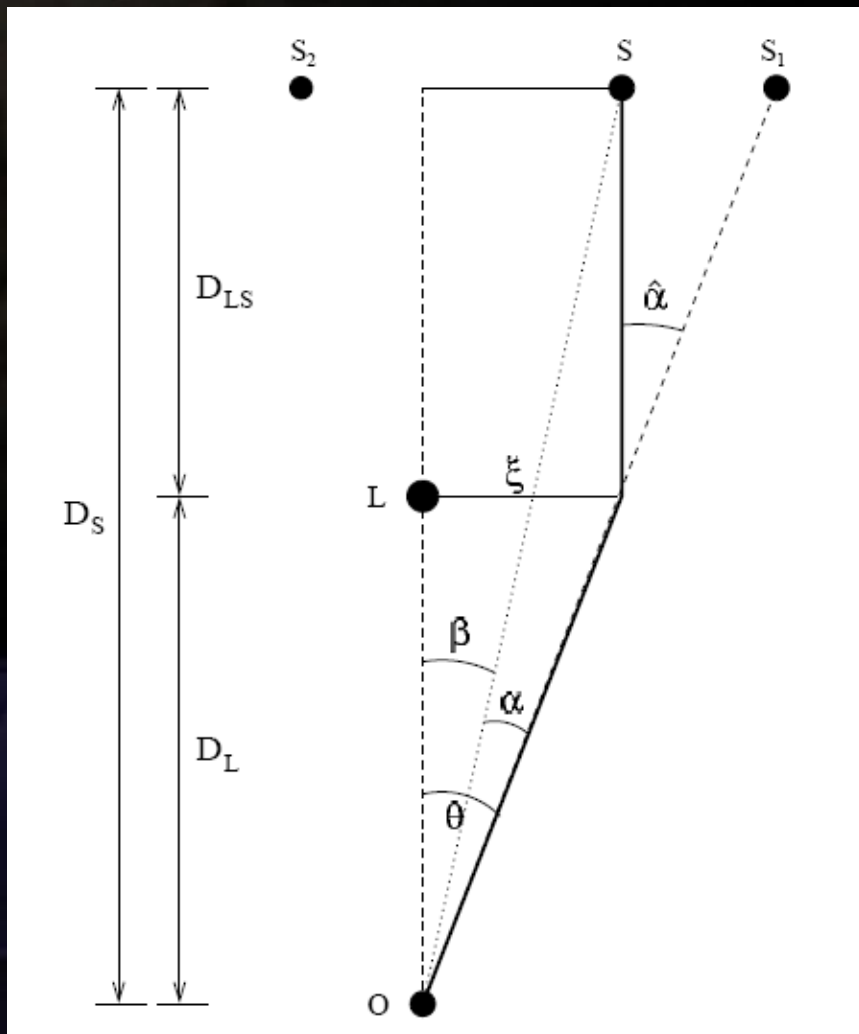

Paczyński, B., *Gravitational Microlensing at Large Optical Depth*, 1986, *Ap. J.*, 301, 503

- model zjawiska mikrosoczewkowania
- charakterystyczny kształt pojaśnienia
- oszacowanie prawdopodobieństwa zajścia zjawiska – problem ciemnej materii

Geometria zjawiska

O – obserwator

L – soczewka

S – źródło

S_1, S_2 – obrazy

ξ – parametr zderzenia

$\hat{\alpha}$ – kąt załamania promienia

Odległości:

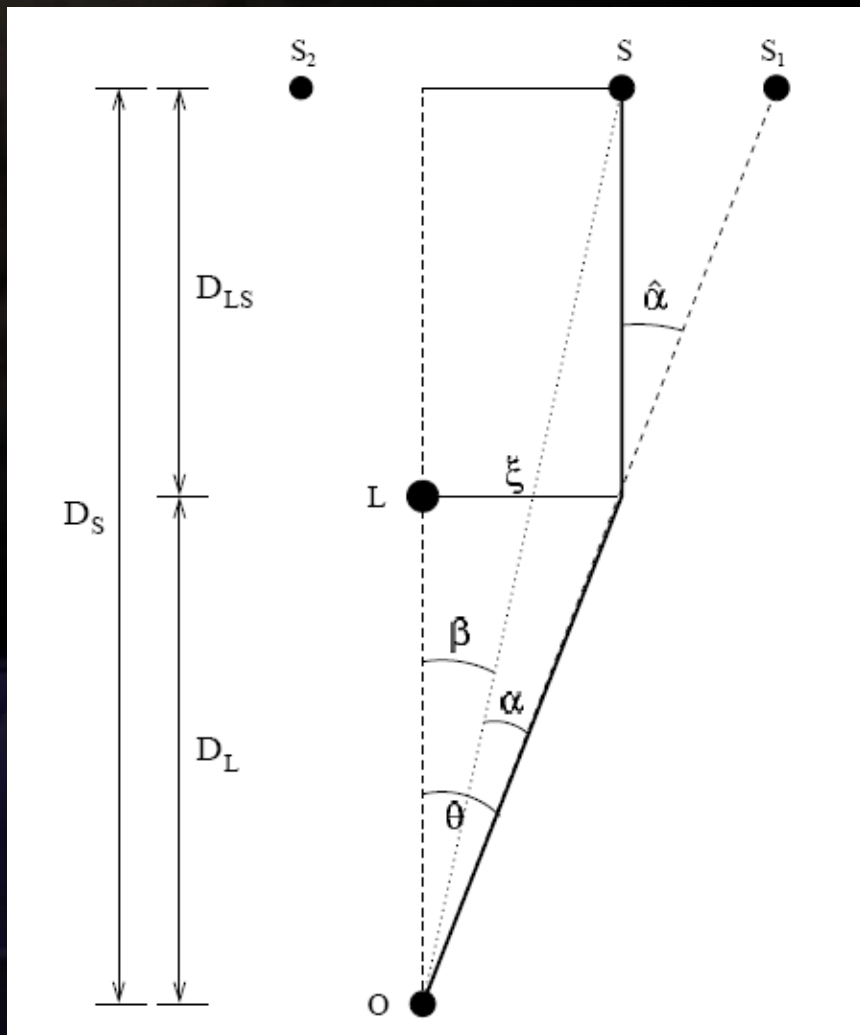
D_S – źródło-obszawator

D_{LS} – soczewka-źródło

D_L – soczewka-obszawator

Geometria zjawiska

Kąt załamania promienia światelnego pod wpływem punktowej masy M_L :

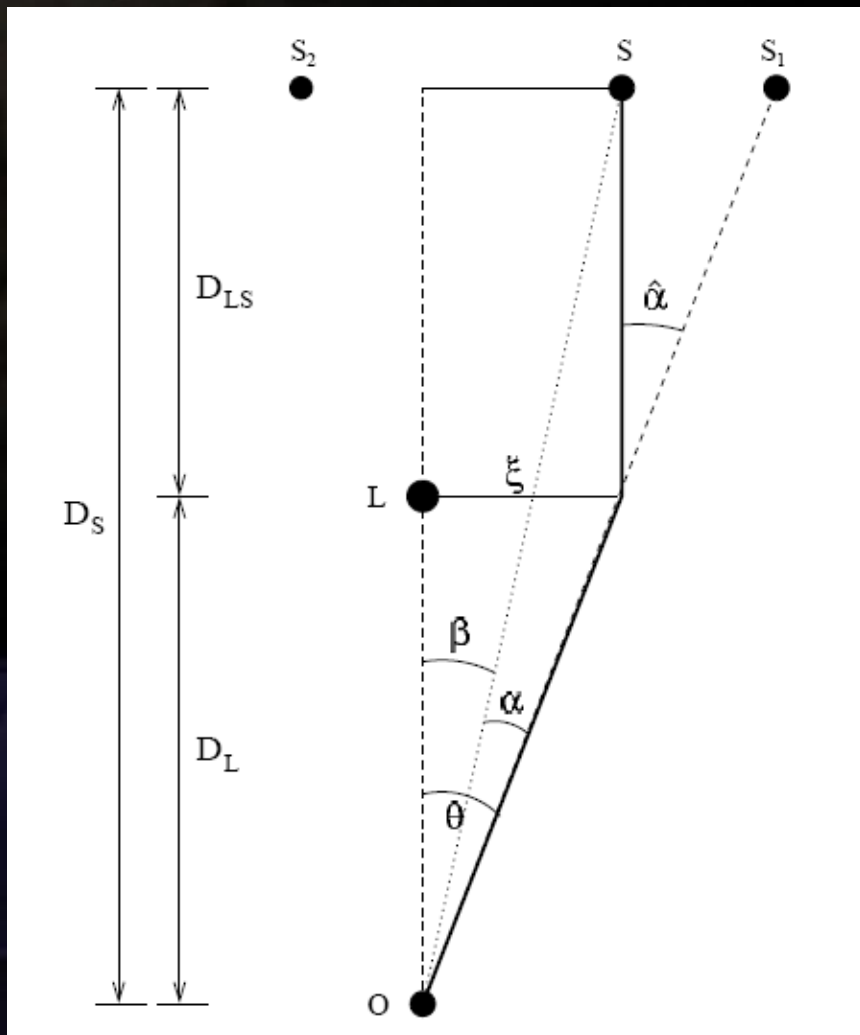
$$\hat{\alpha}(\xi) = \frac{4GM_L}{c^2\xi}$$

Dla małych kątów ($\text{tg}\alpha \approx \alpha$) otrzymujemy:

$$\theta D_S = \beta D_S + \hat{\alpha} D_{LS}$$

Geometria zjawiska

Wprowadzając zredukowany kąt załamania (α) :

$$\alpha = \frac{D_{LS}}{D_S} \hat{\alpha}$$

otrzymujemy równanie soczewki:

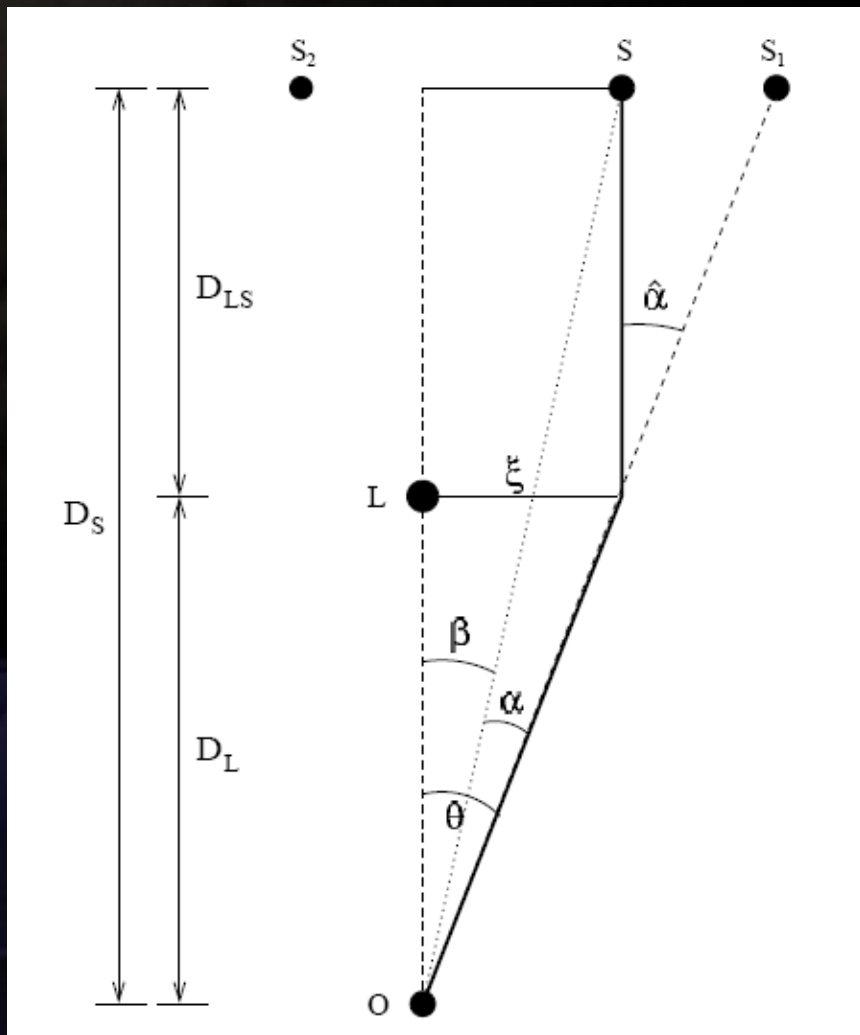
$$\beta = \theta - \alpha(\theta)$$

pozwalające uzyskać położenia obrazów źródła

Geometria zjawiska

Promień kątowy promienia Einsteina:

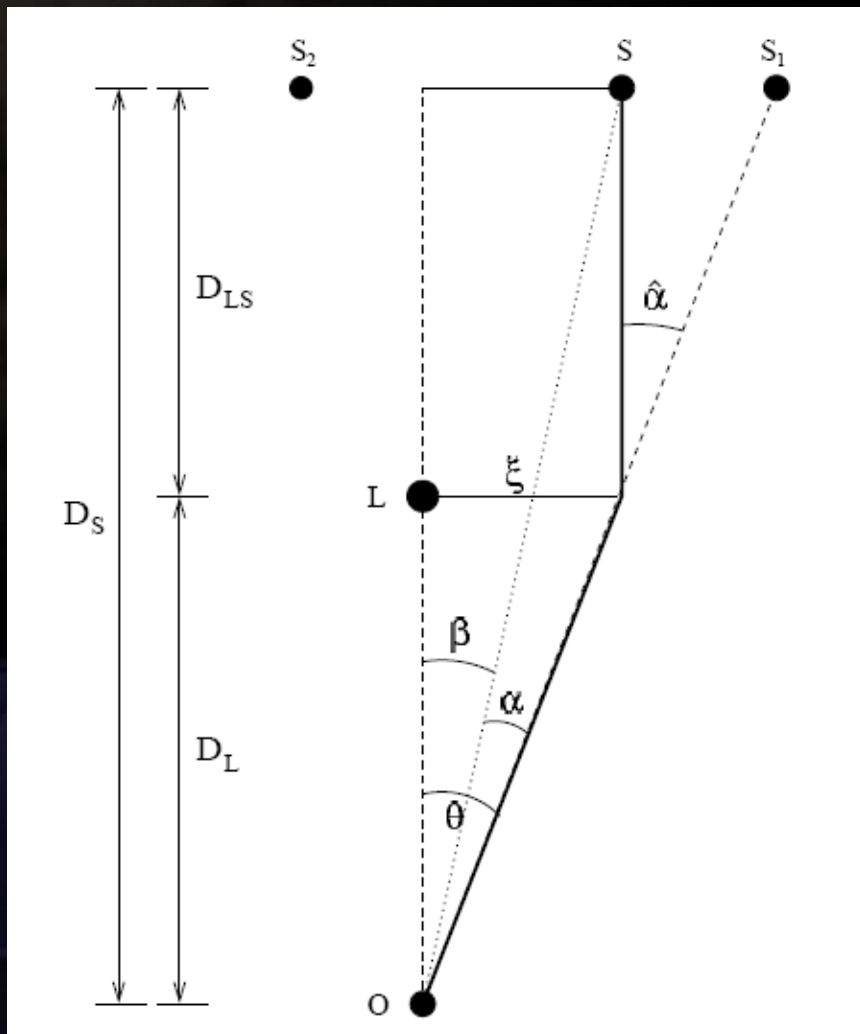
$$\theta_E = \sqrt{\frac{4GM_L}{c^2} \frac{D_{LS}}{D_L D_S}}$$

Wstawiając do wyrażenia na kąt zredukowany:

$$\alpha = \frac{\theta_E^2}{\theta}$$

Geometria zjawiska

Wtedy równanie soczewki:

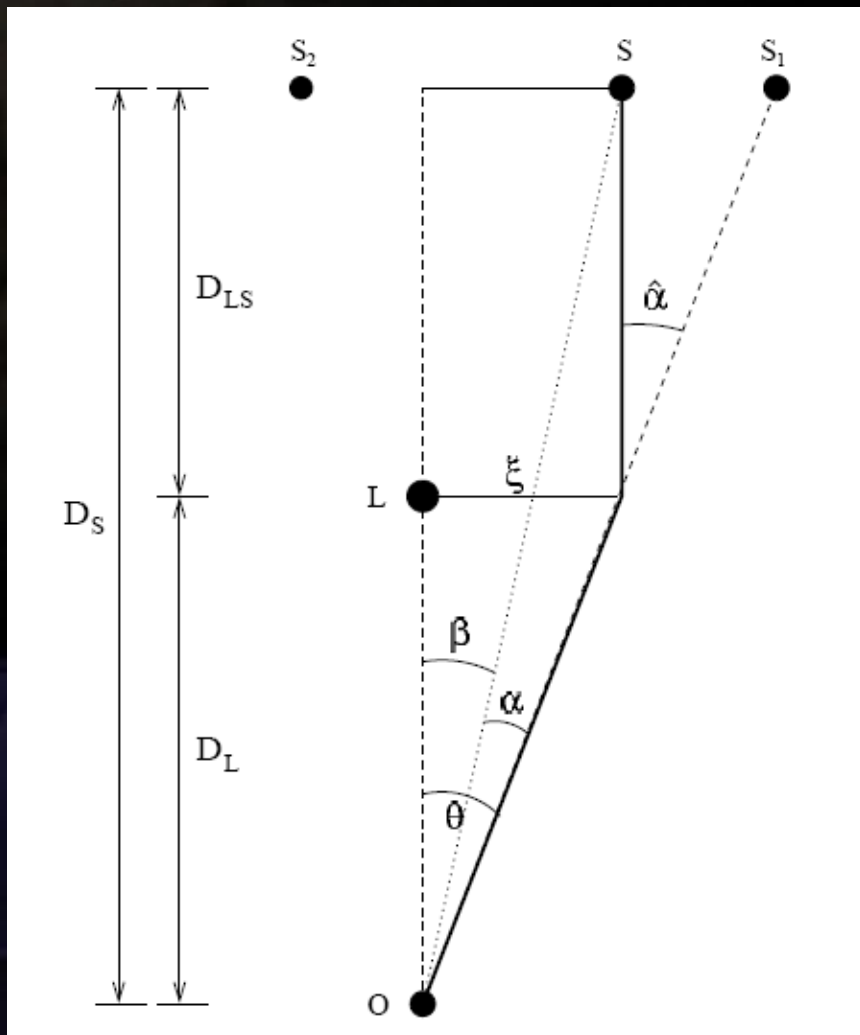
$$\beta = \theta - \frac{\theta_E^2}{\theta}$$

Ma dwa rozwiązania:

$$\theta_{\pm} = \frac{1}{2} \left(\pm \sqrt{\beta^2 + 4\theta_E^2} \right)$$

Geometria zjawiska

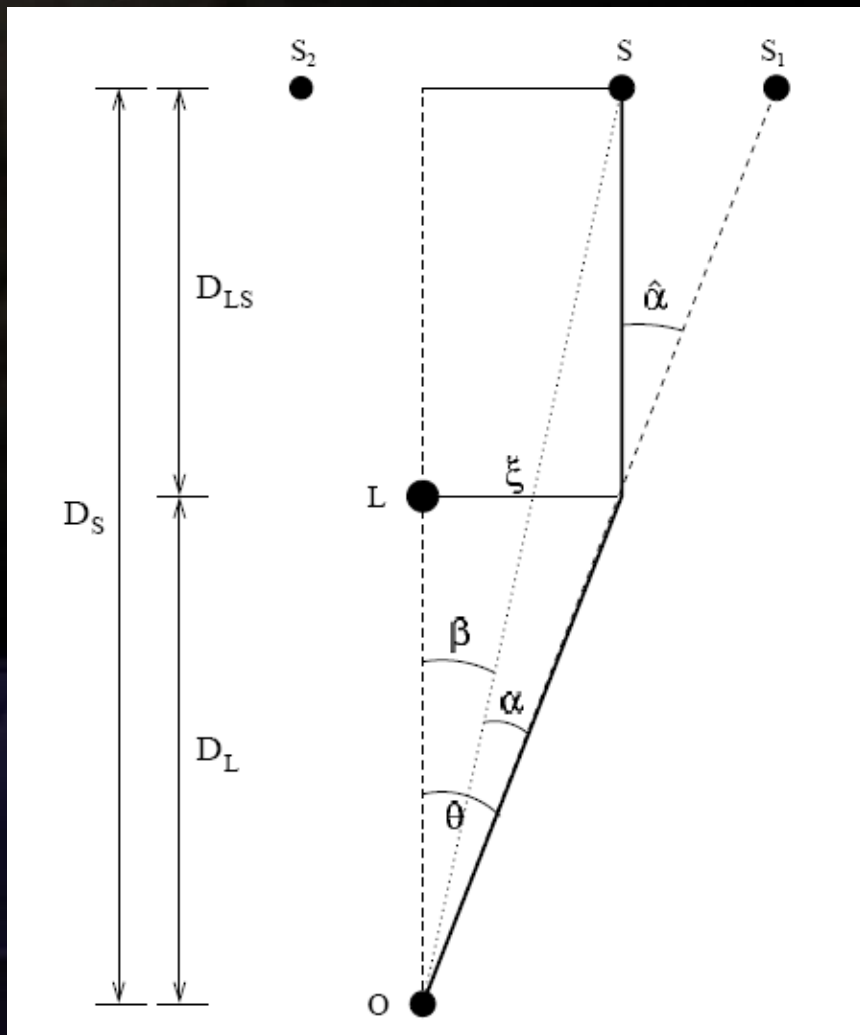
Wzmocnienie jest stosunkiem rozmiarów kątowych obrazu i źródła:

$$A = \frac{\theta \, d\theta}{\beta \, d\beta}$$

Współczesne teleskopy nie pozwalają obserwować dwóch rozdzielonych obrazów. Widoczne jest jedynie sumaryczne wzmocnienie:

Geometria zjawiska

$$A = \frac{u^2 + 2}{u\sqrt{u^2 + 4}}$$

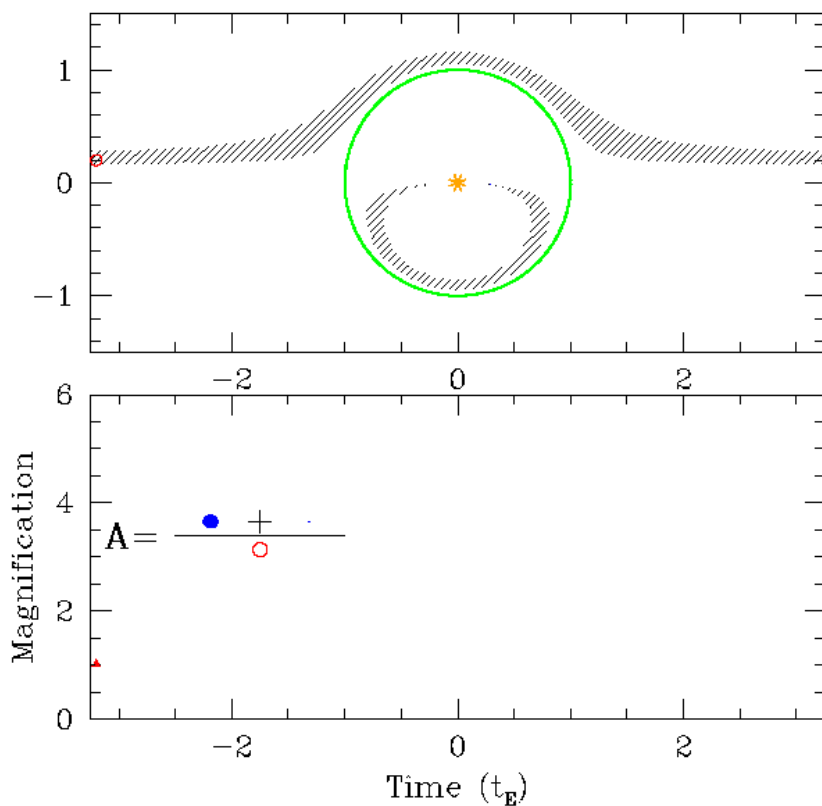
gdzie:

$$u = \frac{\beta}{\theta_E}$$

jest odległością kątową między źródłem a soczewką w jednostkach kąтового promienia Einsteina

Wzmocnienie jasności

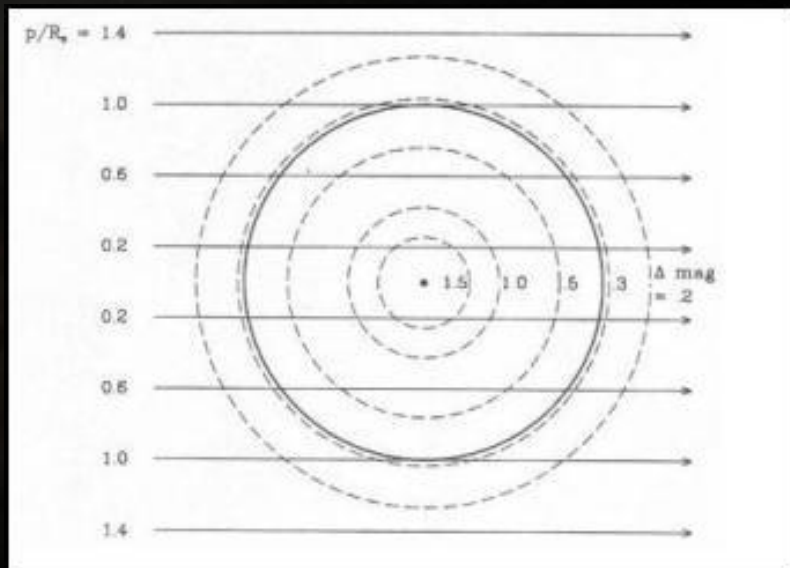

Gdybyśmy mieli doskonały teleskop...

Nie mamy. Wszystko co możemy obserwować to wzrost jasności związany z tym, że mikrosoczewkowanie zachowuje jasność powierzchniową ale powiela obraz gwiazdy

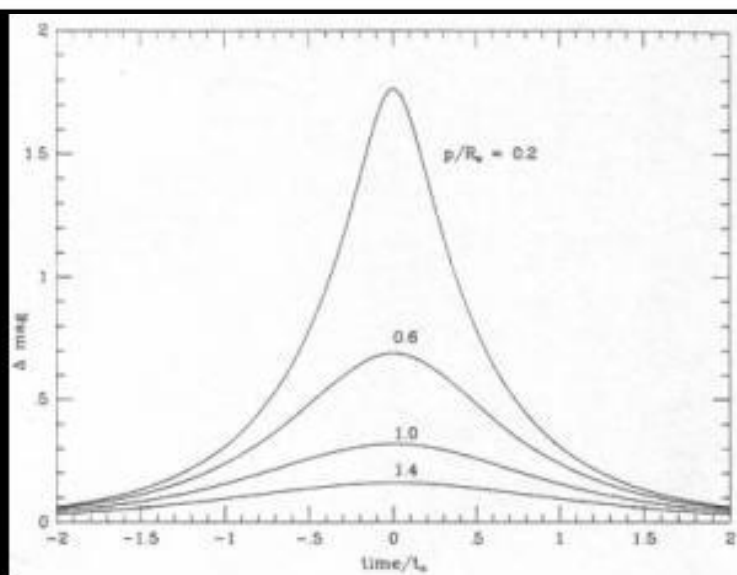
Wzmocnienie jasności

Wzmocnienie jest funkcją odległości kątowej między soczewką a źródłem:

$$A = \frac{u^2 + 2}{u\sqrt{u^2 + 4}}$$

$$u = \frac{\beta}{\theta_E}$$

krzywa Paczyńskiego

Pierwsze obserwacje

Od początku lat 90-tych rozpoczęły działanie trzy projekty:

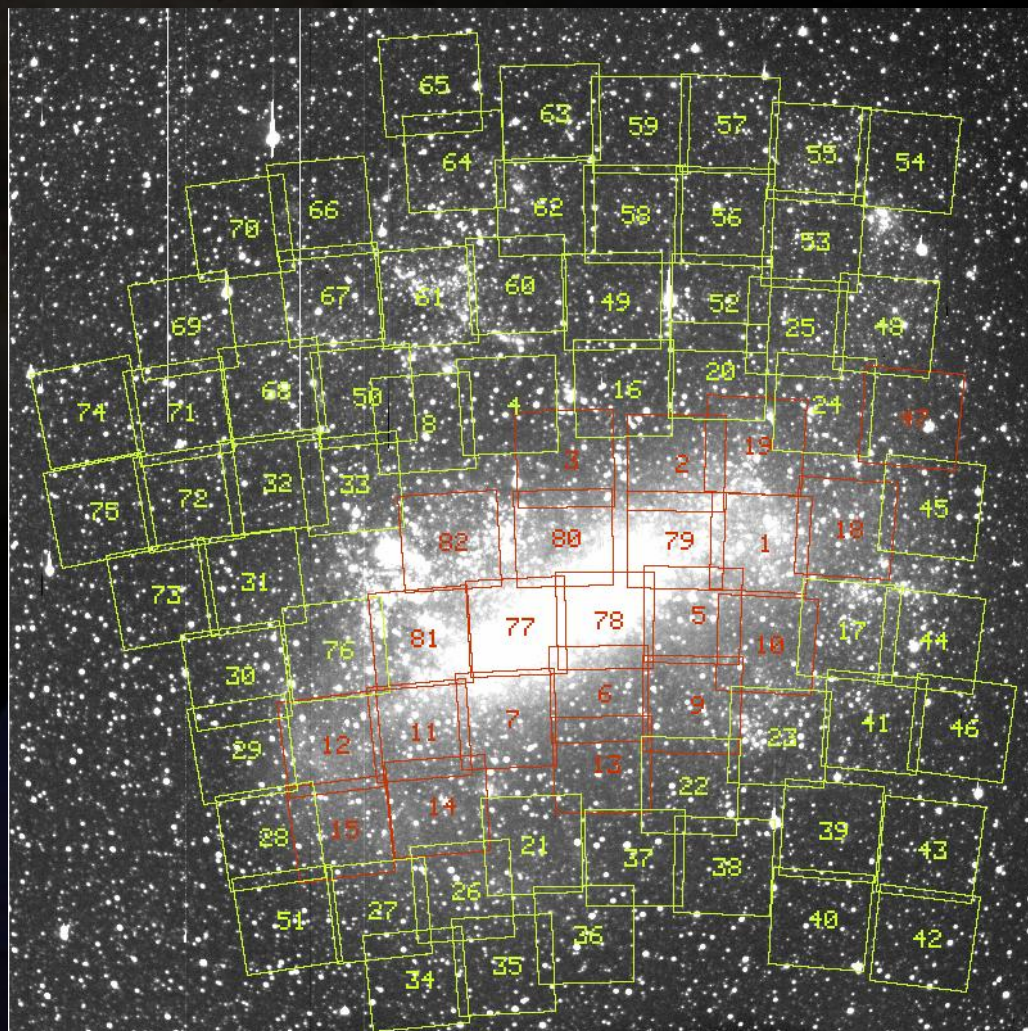
EROS (fr. *Experience de Recherche d'Objects Sombres*)

MACHO (ang. *Massive Compact Halo Objects*)

OGLE (ang. *The Optical and Gravitational Lensing Experiment*)

Pierwsze obserwacje

Obserwacje prowadzone w kilkudziesięciu polach obejmujących obszary bardzo bogate w gwiazdy

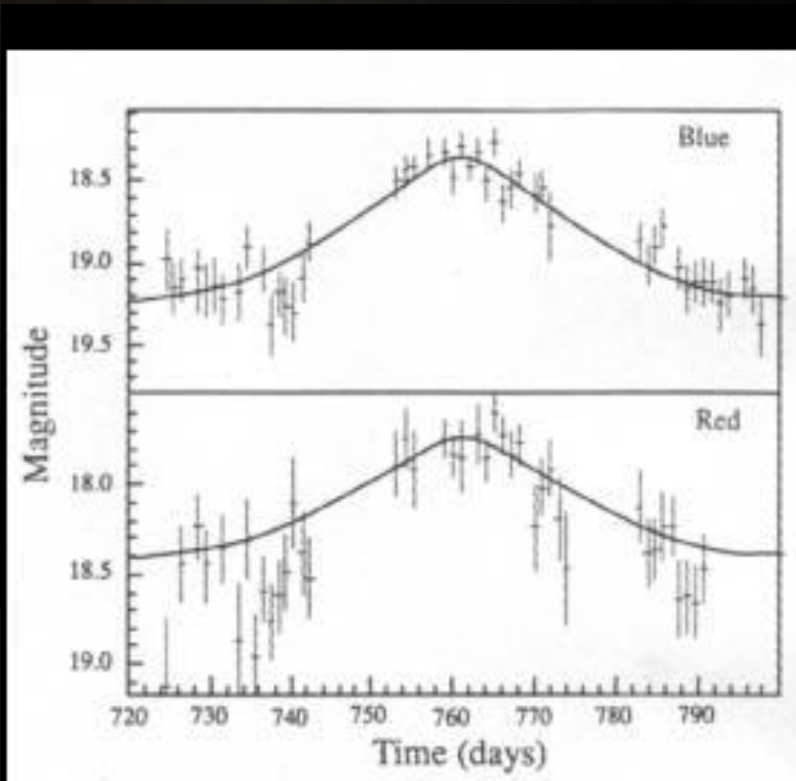
Jednocześnie monitoruje się do 200 000 000 gwiazd

Obłoki Magellana, Centrum Galaktyki – pozwalają odkrywać soczewki należące do naszej Galaktyki

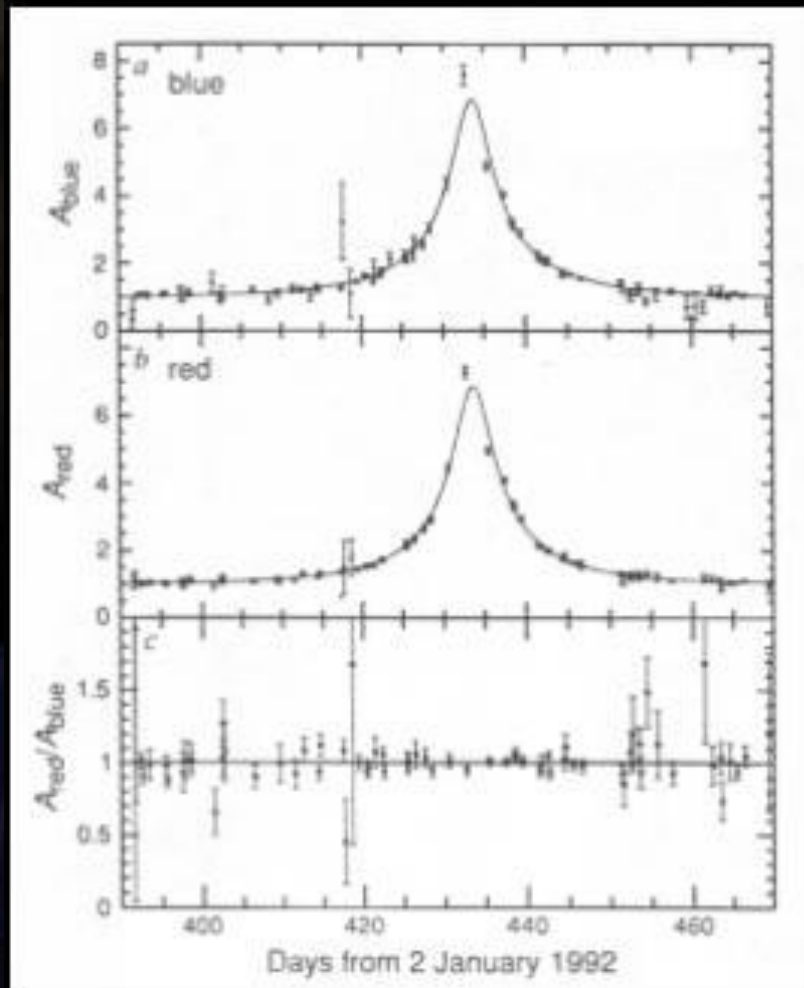

Pierwsze obserwacje

Jasność przed i po zjawisku [mag]	19.3 ± 0.2
Data maksymalnego wzmocnienia	1 II 1992
Czas trwania zjawiska [dni]	27 ± 2
Maksymalne wzmocnienie Δmag (filtr niebieski)	1.0 ± 0.1
Maksymalne wzmocnienie Δmag (filtr czerwony)	1.0 ± 0.1

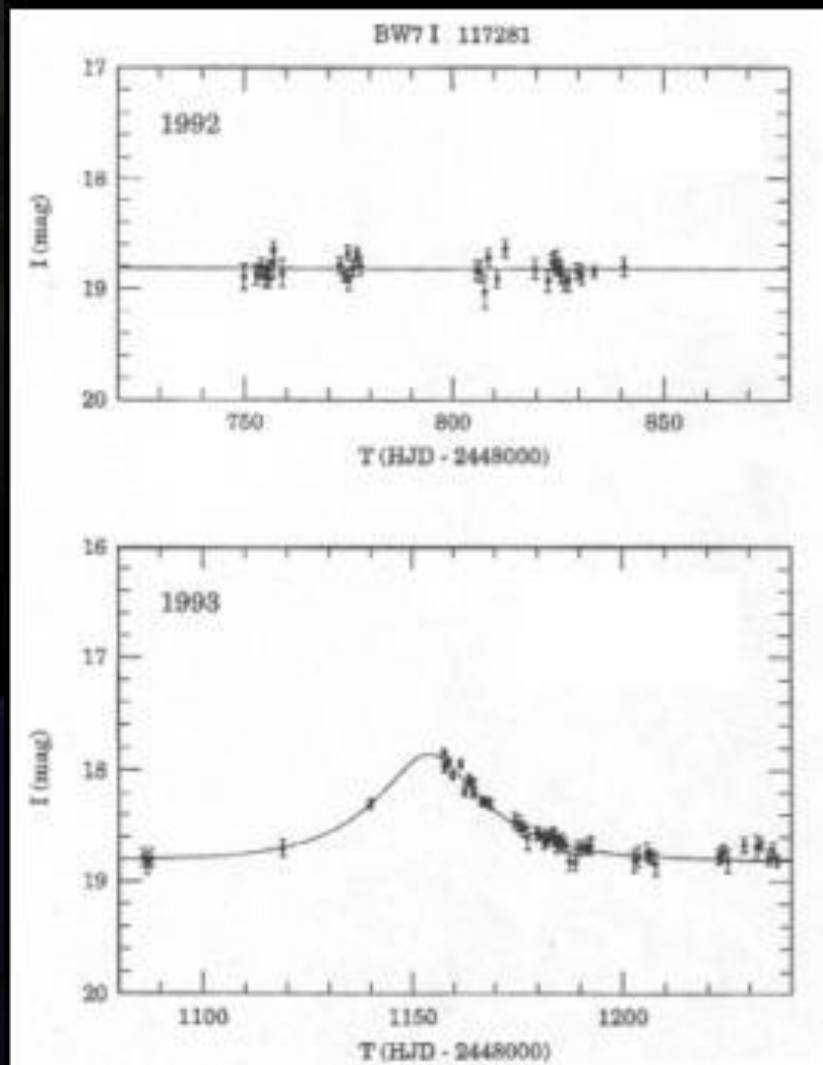
Pierwsze obserwacje

Jasność przed i   19.6
po zjawisku
[mag]
Czas trwania 33.9 ± 0.26
zjawiska [dni]
Wzmocnienie A 6.86 ± 0.11
($\Delta mag =$
 $2.5 \log A$)

Pierwsze obserwacje

Jasność przed i po zjawisku[mag]	18.82
Data maksymalnego wzmocnienia	15 VI 1993
Czas trwania zjawiska [dni]	23.8 ± 0.9
Wzmocnienie A ($\Delta\text{mag} = 2.5\log A$)	2.4 ± 0.1

Po 15-tu latach

Za mało wyjaśnień aby tłumaczyły istnienie ciemnej materii

Odkrycie ogromnej liczby nowych gwiazd zmiennych

Odkrycie kilku tranzytów dużych planet

Jest to jedyna istniejąca obecnie metoda, która pozwala na odkrywanie planet o masach porównywalnych z masą Ziemi

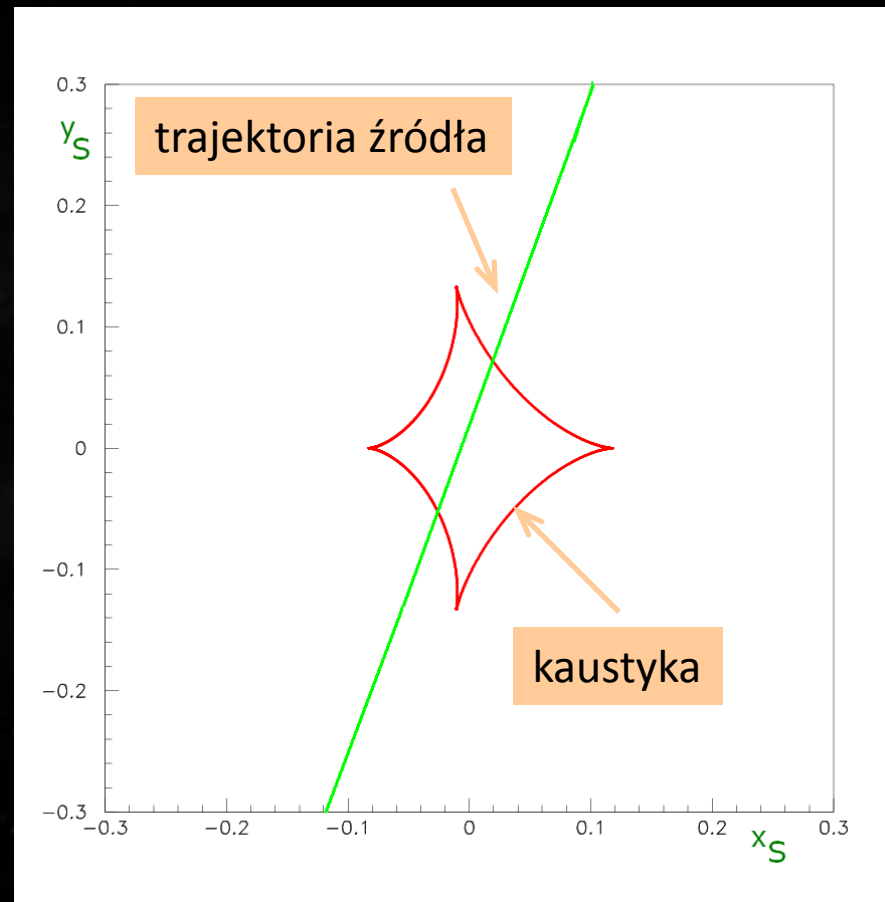
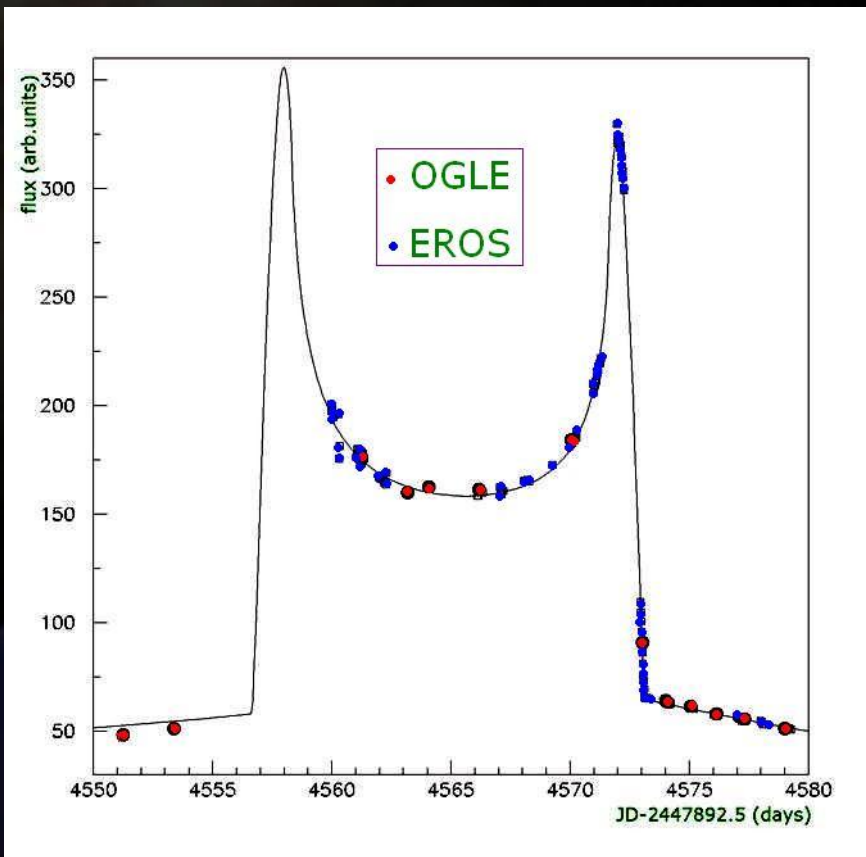
Krzywe kaustyczne

Kaustyka - hiperpowierzchnia będąca obwiednią wiązki promieni świetlnych rozchodzących się z ustalonego, punktowego źródła światła, odbitych od innej hiperpowierzchni (kaustyka refleksyjna) lub załamanych przez pewien układ optyczny (diakaustyka)

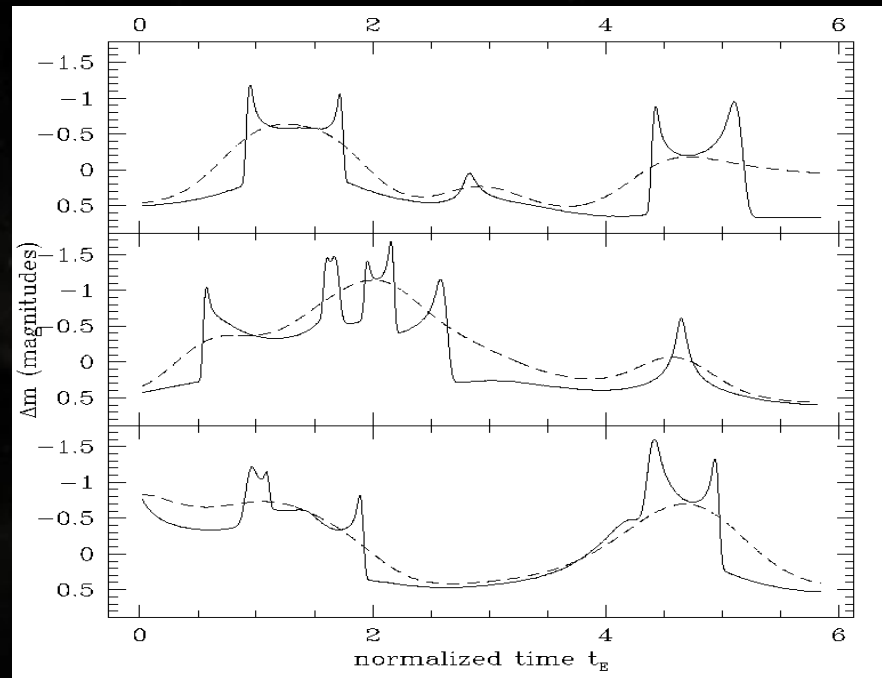
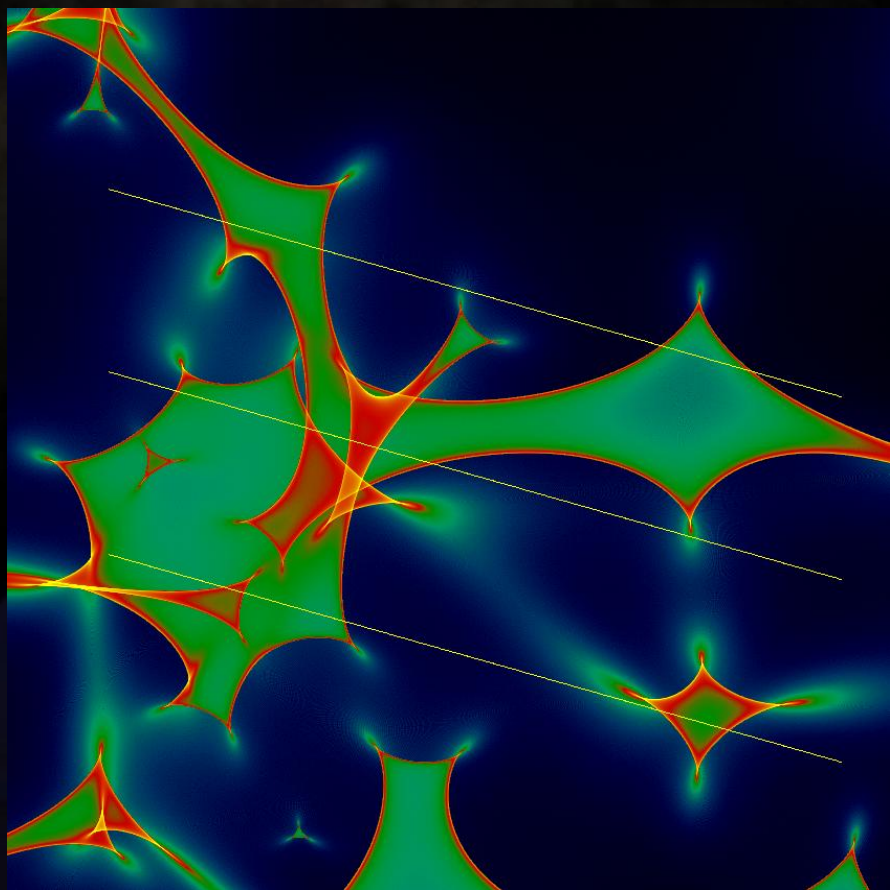

Soczewki podwójne

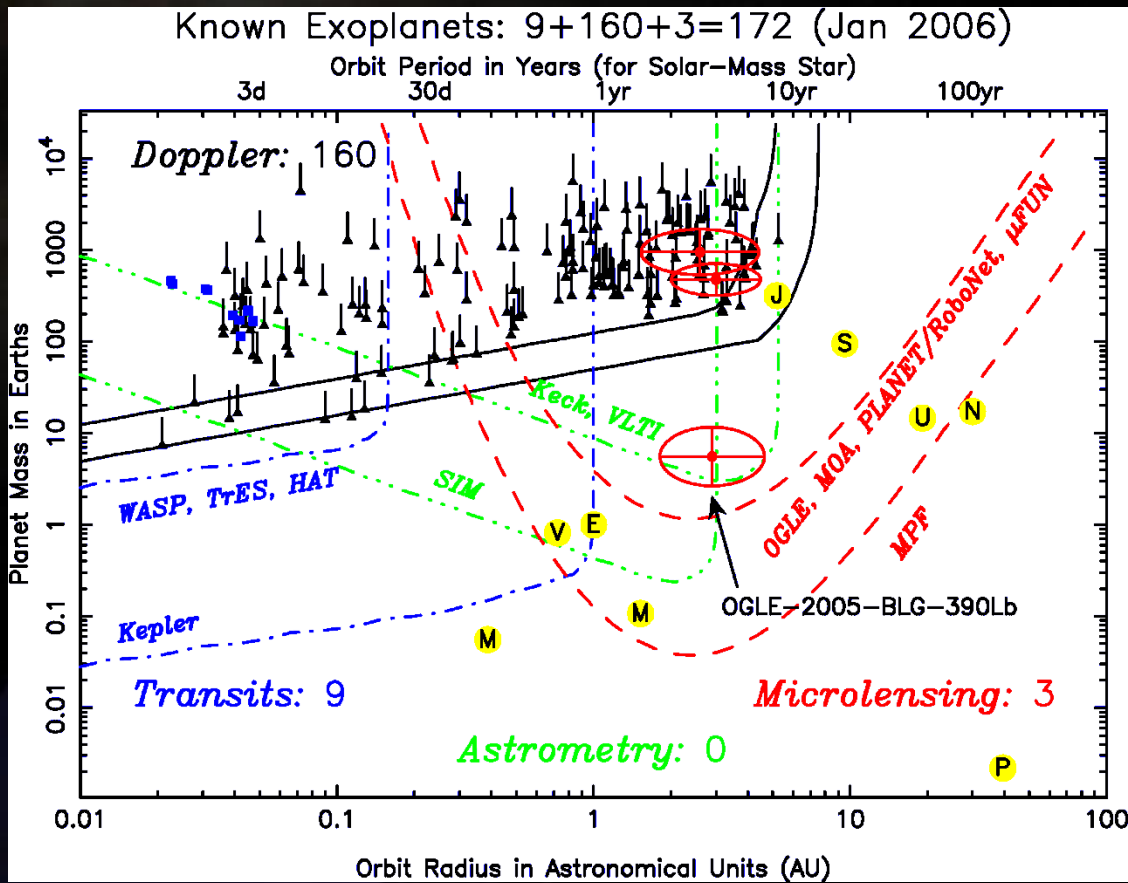

Układy wielokrotne

**Pozwalają określić rozkład masy
w soczewkach – np. w galaktyce**

Planety typu ziemskiego

Limity obserwacyjne i
znane planety:

Prędkości radialne (160)

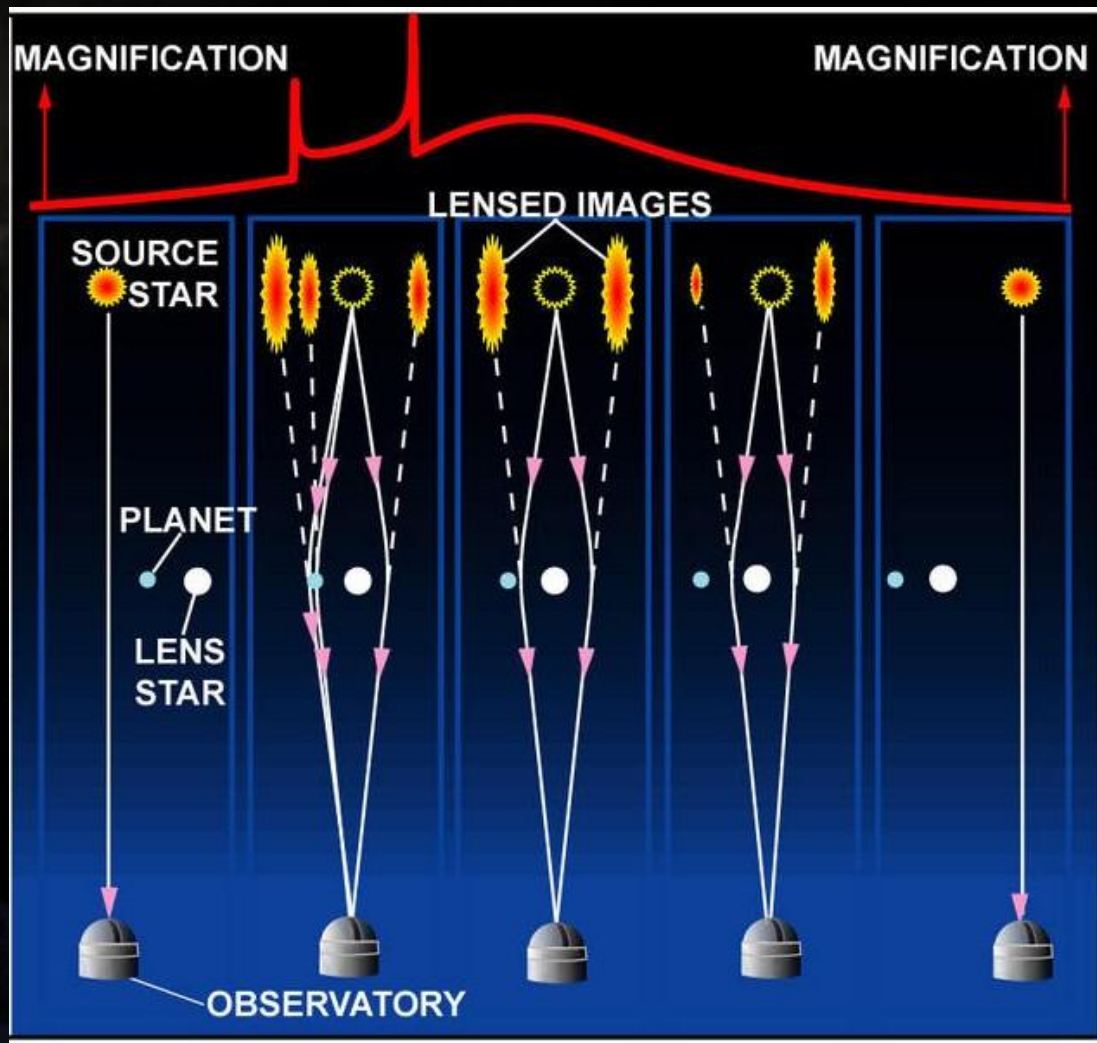
Tranzyty (9)

Mikrosoczewkowanie (3)

M, V, E, J, S, U, N, (P) – Układ
Słoneczny

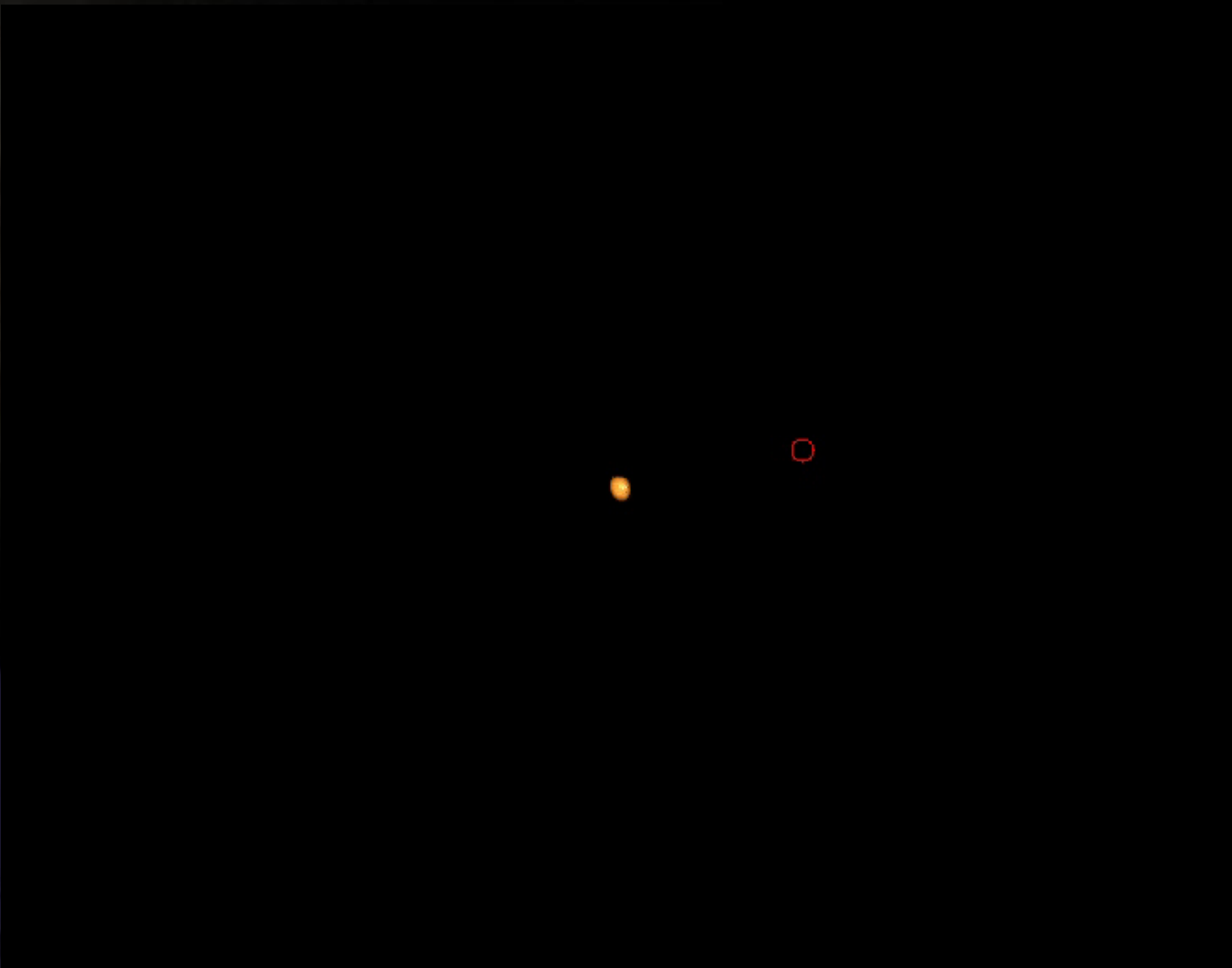

Planety typu ziemskiego

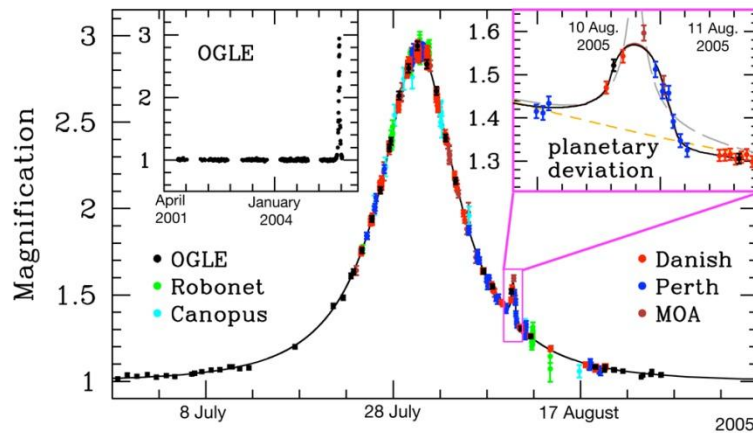
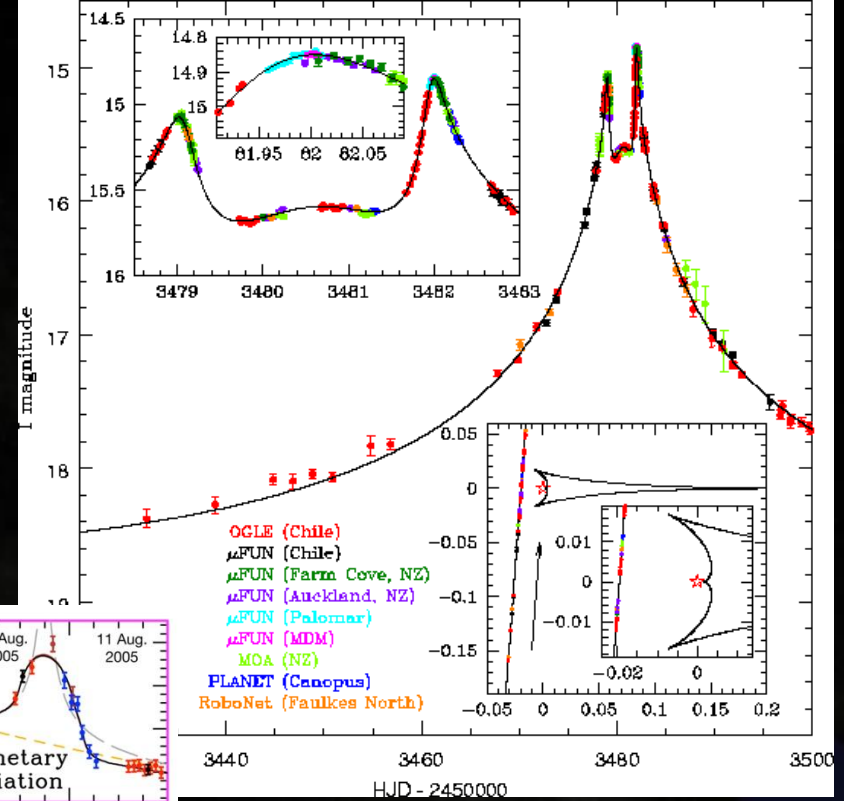
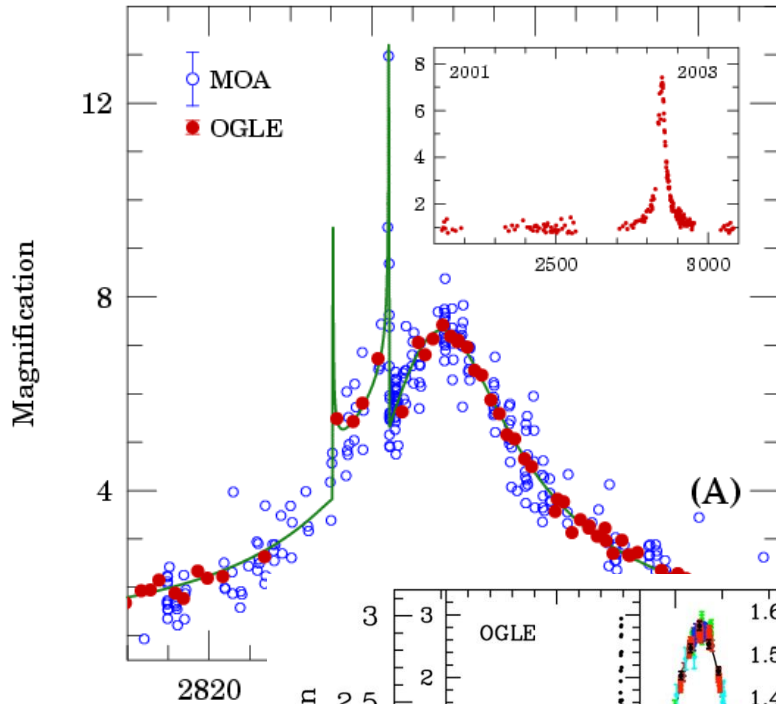

Planety typu ziemskiego

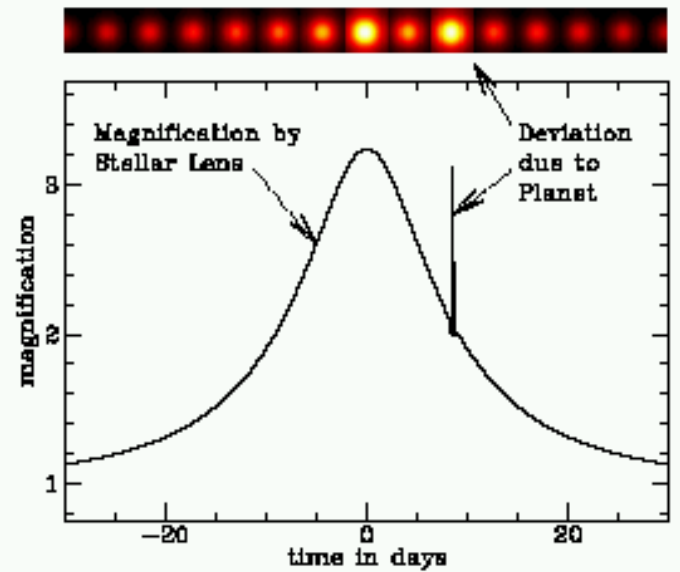
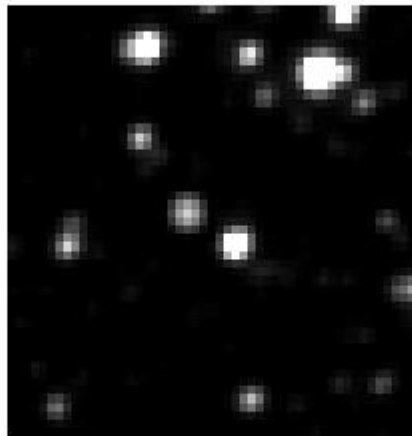

Planety typu ziemskiego

Light Curve of OGLE-2005-BLG-390

Planety typu ziemskiego

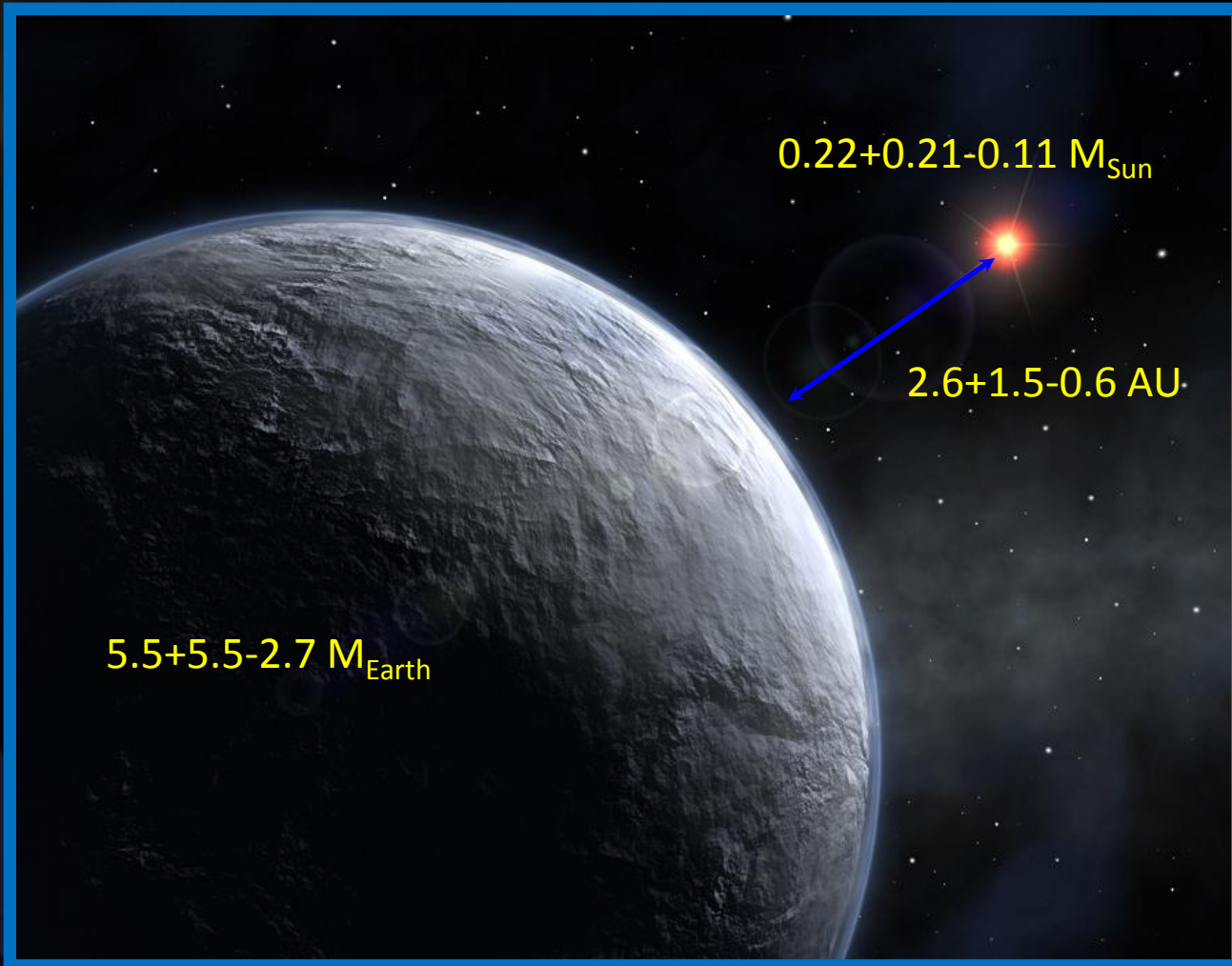

Planety typu ziemskiego

Discovery of a cool planet of 5.5 Earth masses through gravitational microlensing*

J.-P. Beaulieu^{1,4}, D. P. Bennett^{1,3,5}, P. Fouqué^{1,6}, A. Williams^{1,7}, M. Dominik^{1,8}, U. G. Jørgensen^{1,9}, D. Kubas^{1,10}, A. Cassan^{1,4}, C. Coutures^{1,11}, J. Greenhill^{1,12}, K. Hill^{1,12}, J. Menzies^{1,13}, P.D. Sackett^{1,14}, M. Albrow^{1,15}, S. Brilliand^{1,10}, J.A.R. Caldwell^{1,16}, J. J. Calitz^{1,17}, K. H. Cook^{1,18}, E. Corrales^{1,4}, M. Desort^{1,4}, S. Dieters^{1,12}, D. Dominis^{1,19}, J. Donatowicz^{1,20}, M. Hoffman^{1,19}, S. Kane^{1,21}, J.-B. Marquette^{1,4}, R. Martin^{1,7}, P. Meintjes^{1,17}, K. Pollard^{1,15}, K. Sahu^{1,22}, C. Vinter^{1,9}, J. Wambsganss^{1,23}, K. Woller^{1,9}, K. Horne^{1,8}, I. Steele^{1,24}, D. M. Bramich^{1,8,24}, M. Burgdorf^{1,24}, C. Snodgrass^{1,25}, M. Bode^{1,24}, A. Udalski^{2,26}, M.K. Szymański^{2,26}, M. Kubiak^{2,26}, T. Więckowski^{2,26}, G. Pietrzyński^{2,26,27}, I. Soszyński^{2,26,27}, O. Szewczyk^{2,26}, Ł. Wyrzykowski^{2,26,28}, B. Paczyński^{2,29}, F. Abe^{3,30}, I. A. Bond^{3,31}, T. R. Britton^{3,15,32}, A. C. Gilmore^{3,15}, J. B. Hearnshaw^{3,15}, Y. Itow^{3,30}, K. Kamiya^{3,30}, P. M. Kilmartin^{3,15}, A. V. Korpela^{3,33}, K. Masuda^{3,30}, Y. Matsubara^{3,30}, M. Motomura^{3,30}, Y. Muraki^{3,30}, S. Nakamura^{3,30}, C. Okada^{3,30}, K. Ohnishi^{3,34}, N. J. Rattenbury^{3,28}, T. Sako^{3,30}, S. Sato^{3,35}, M. Sasaki^{3,36}, T. Sekiguchi^{3,30}, D. J. Sullivan^{3,33}, P. J. Tristram^{3,32}, P. C. M. Yock^{3,32}, T. Yoshioka^{3,30}

Planety typu ziemskiego

KONIEC

